

В. І. Пасічник

С. В. Бєлай

О. М. Керницький

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ СЛУХАЧІВ МАГІСТРАТУРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Наведено результати теоретичних та емпіричних досліджень особливостей процесу професіоналізації слухачів магістратури НАНГУ за спеціалізацією “Морально-психологічне забезпечення діяльності військових частин та з’єднань Національної гвардії України” другого (магістерського) рівня вищої освіти, що спрямовані на оцінку умов і виявлення основних проблем їх професійного становлення. За результатами проведених досліджень обґрунтовано психолого-педагогічні умови вдосконалення процесу професіоналізації зазначених слухачів магістратури.

Ключові слова: професійна діяльність, професіоналізація, професійне становлення, професійна компетентність, психолого-педагогічні умови вдосконалення процесу професіоналізації.

Постановка проблеми. Сучасний період розбудови Національної гвардії України (НГУ) і перспективи її подальшого функціонування визначають підвищені вимоги до змісту та якості професійної діяльності особового складу військових частин та підрозділів. Це стосується і військових фахівців органів по роботі з особовим складом, які безпосередньо організовують і здійснюють заходи морально-психологічного забезпечення (МПЗ) діяльності формувань НГУ. Від якості реалізації ними службових функцій залежить підтримання необхідного рівня морально-психологічного стану особового складу, формування здорового соціально-психологічного клімату у військових колективах, успішне виконання військовослужбовцями службово-бойових завдань тощо.

Підвищення вимог до професіоналізму фахівців цього виду всебічного забезпечення діяльності особового складу гвардії актуалізує важливість якісного вдосконалення процесу їх професіоналізації, спрямованого на досягнення потрібного рівня ефективності реалізації службових функцій за посадами призначення та створення підґрунтя для подальшого професійного зростання. При цьому складність і різноплановість виконуваних цими фахівцями професійних завдань, необхідність забезпечення надійності їх реалізації в умовах

негативного впливу широкого спектру стрес-факторів службово-бойової діяльності, важливість сформованості значного обсягу знань, умінь, навичок, а також особистісних якостей посилюють роль психологічної складової у процесі професіоналізації зазначених фахівців.

Особливо високий рівень професійних вимог до сформованості професійної компетентності, психолого-педагогічної майстерності, спрямованості на неухильне виконання норм законодавства, умінь регулювати діяльність особового складу в умовах підвищеної стресогенності та психофізіологічної некомфортності реалізації службово-бойових завдань стосується діяльності офіцерів органів по роботі з особовим складом, які здійснюють управління морально-психологічним забезпеченням на оперативно-тактичному рівні. Зазначене зумовлює необхідність якісної професійної підготовки цих військових фахівців у магістратурі Національної академії НГУ.

Як показує практика підготовки фахівців оперативно-тактичного рівня для реалізації морально-психологічного забезпечення діяльності формувань НГУ, успішність їх професіоналізації залежить не лише від рівня професійно-психологічної придатності особистості до оволодіння та подальшого

якісного виконання цієї специфічної діяльності, а й від того, наскільки оптимальними є умови їх професіоналізації, що значною мірою визначає реалізацію потенційних можливостей людини, її мотивацію навчатись і професійно зростати. Вивчення проблематики професіоналізації зазначених фахівців показало, що на цей час є низка проблем, які ускладнюють процес їх професійного становлення й у загальному плані знижують ефективність реалізації ними визначеної соціальної ролі, що відбивається на рівні морально-психологічного стану особового складу військових частин та підрозділів, і відповідно – на якості виконання завдань за призначенням. Так, нині є суперечність між необхідністю оновлення і більш ефективного здійснення цього виду всебічного забезпечення діяльності підрозділів та частин НГУ і недостатнім рівнем сформованості професійної компетентності значної частини відповідних фахівців. Інша суперечність визначається тим, що за наявності значної кількості наукових праць, у яких розглядається професійне становлення особистості, на сьогодні недостатньо визначені напрями вдосконалення процесу професіоналізації фахівців морально-психологічного забезпечення оперативно-тактичного рівня у контексті специфіки вирішуваних ними професійних завдань та переходу на стандарти НАТО. Важливо також зауважити, що нині бракує наукових даних про соціально-психологічні детермінанти, критерії та показники, які визначають динаміку професійного розвитку фахівця МПЗ, характеризують психологічні механізми й умови ефективності його професійного становлення.

Таким чином, удосконалення процесу професіоналізації слухачів магістратури НАНГУ за спеціалізацією “Морально-психологічне забезпечення діяльності військових частин та з’єднань НГУ” другого (магістерського) рівня вищої освіти є актуальним науковим завданням, вирішення якого має ґрунтуватися на значному масиві теоретичних та емпіричних психолого-педагогічних досліджень. Указане визначає важливість виявлення психолого-педагогічних умов удосконалення професіоналізації досліджуваних слухачів магістратури, що було здійснено на основі вивчення результатів сучасних досліджень за спрямуванням нашої роботи, керівних документів, які

регламентують діяльність суб’єктів МПЗ НГУ, і змісту їх професійної підготовки у магістратурі НАНГУ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процес професіоналізації особистості досить змістовно описали у низці праць такі українські вчені, як Т. В. Говорун, Т. А. Зеленська, О. М. Кокун, Н. І. Кривоконь, С. Д. Максименко, В. В. Москаленко, В. І. Осьодло, Н. І. Пов’якель, В. М. Сич, Н. В. Чепелева та ін. [1–7]. У працях згаданих учених зазначено, що процес професіоналізації особистості – це багатоаспектне, різнопланове і надзвичайно складне явище. Вибираючи професію, опановуючи її, професійно вдосконалюючись, особистість змінюється: збагачується її спрямованість, формуються досвід та компетентність, розвиваються професійно важливі якості. Отже, професіоналізація фахівця являє собою безперервний процес становлення і розвитку особистості професіонала, розвиток його індивідуальних та професійних якостей у процесі вибору професії, професійної підготовки, а також продуктивного виконання професійної діяльності, що нерозривно пов’язано із спілкуванням, спільною діяльністю людей.

Протягом останніх років деякими вченими проведено низку наукових досліджень, в яких вивчалася проблематика професійного становлення конкретних категорій військових фахівців (А. М. Желаго, О. Ф. Євсюков, О. В. Коба, О. М. Маслій, М. О. Мацишин, Г. М. Ржевський та ін.) [8–13]. У працях зазначених авторів професійне становлення військовослужбовців розглядалося на етапах навчання, адаптації до самостійної діяльності та її реалізації. Згадані дослідники на основі теоретичного аналізу й узагальнення психолого-педагогічної літератури з проблеми професійного становлення військових фахівців різних силових структур визначили, що у більшості досліджень воно розглядається як один із основних чинників розвитку особистості військовослужбовця, що характеризується процесом зміни певних якостей суб’єкта діяльності. Професійне становлення не обмежується періодом навчання у військовому навчальному закладі, а є тривалим процесом опанування професії. Стадії, етапи і фази багаторічної військової діяльності не мають суворо фіксованих меж. Їх початок і завершення залежать не тільки від строку служби військовослужбовця, а й від його обдарованості, особливостей

індивідуального розвитку й адаптації до умов професійної діяльності. Поряд із цим за результатами проведених досліджень згадані автори сходяться у тому, що проблема виявлення і пояснення психологічних механізмів набуття професіоналізму надзвичайно складна і дотепер остаточно не розв'язана у психологічній науці.

У наукових дослідженнях особливостей професійної діяльності військовослужбовців окремих спеціальностей, що проведені В. М. Бесчастним, В. О. Лефтеровим, Г. А. Литвиною, О. М. Махлай, В. І. Пасічником, І. І. Приходьком, О. Д. Сафіним, В. С. Сідак, В. В. Стасюком [14–19], визначено психологічні механізми вдосконалювання процесу професіоналізації зазначених фахівців, компоненти формування їх професійної компетентності, а також психологічні аспекти забезпечення успішності їх адаптації та самостійного виконання професійних функцій в особливих та екстремальних умовах.

Такі науковці, як Н. І. Расколько, М. І. Товма, А. С. Троц у своїх дисертаційних роботах досліджували закономірності та соціально-психологічні чинники професіоналізації майбутніх військових фахівців у військово-навчальній діяльності [20, 21, 22]. Результати їх досліджень цілком відповідають положенням сучасних концепцій психології праці В. А. Бодрова, Е. Ф. Зеєра, Ю. П. Поварьонкова, В. Д. Шадрикова й інших дослідників [23–26]. На основі цих положень Н. І. Расколько визначає, що професійне становлення військового фахівця являє собою продуктивний процес розвитку та саморозвитку особистості військовослужбовця, засвоєння і проектування професійно орієнтованих видів військової діяльності, визначення і реалізації себе у професії та самоактуалізації свого потенціалу для досягнення вершин професіоналізму [20].

З проведеного аналізу згаданих та інших джерел стає очевидним таке.

1. Наразі є значна кількість наукових праць, у яких досліджується широкий спектр психологічних аспектів проблеми професіоналізації військових фахівців. При цьому має місце різноманіття підходів до визначення умов забезпечення її успішності.

2. На сьогодні бракує теоретичних розробок та практичних рекомендацій щодо особливостей здійснення процесу професіоналізації фахівців морально-

психологічного забезпечення діяльності формувань НГУ, а психолого-педагогічні умови вдосконалення процесу професіоналізації слухачів магістратури НАНГУ за спеціалізацією “Морально-психологічне забезпечення діяльності військових частин та з’єднань НГУ” дотепер не були предметом системного наукового дослідження.

Мета статті – за підсумками проведених теоретичних та емпіричних досліджень обґрунтувати психолого-педагогічні умови вдосконалення процесу професіоналізації слухачів магістратури НАНГУ за спеціалізацією “Морально-психологічне забезпечення діяльності військових частин та з’єднань НГУ” другого (магістерського) рівня вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. У науковій літературі наведено значну кількість визначень поняття “професіоналізація”. Згідно з дослідженнями В. О. Бодрова, Е. Ф. Зеєра, Ю. П. Поварьонкова, В. Д. Шадрикова професіоналізація розглядається як процес:

- оволодіння певними знаннями, вміннями та навичками, а також розвитку професійно важливих якостей, засвоєння суспільної діяльності;

- становлення суб’єкта діяльності під впливом пізнання, спілкування, праці та їх різномірних конвергенцій;

- проектування та організації професійного розвитку і досягнення його вершин [23–26].

Як зазначає Т. М. Траверсе, у процесі особистісно-професійного розвитку фахівця відбуваються структурні зміни особистості, а саме: 1) зміна спрямованості особистості (розширення кола інтересів і зміна системи потреб, актуалізація мотивів домагань і потреби у самореалізації та саморозвитку); 2) накопичення досвіду і підвищення кваліфікації (компетентності, розвиток та вдосконалення вмінь і навичок, освоєння нових алгоритмів розв’язання професійних задач, підвищення креативності діяльності); 3) розвиток складних здібностей; 4) розвиток професійно значущих якостей, які визначаються специфікою діяльності; 5) підвищення психологічної готовності до виконання посадових функцій [27].

Учений І. І. Приходько під професіоналізацією розуміє процес досягнення високого рівня всебічної підготовленості особистості до виконання завдань професійної діяльності [17]. У психологічному словнику-

довіднику за авторством М. І. Дяченка та Л. І. Кандибовича професіоналізація визначається як формування і поглиблення інтересу до професії, знань, умінь та навичок за обраною професією, вдосконалення особистості майбутнього фахівця [28]. Науковець В. І. Пасічник професіоналізацію офіцера визначає як цілеспрямований спеціально організований системний вплив на особистість, метою якого є досягнення професіоналізму – такого рівня професійної праці, що дає змогу досягати якісних і кількісних показників ефективності діяльності раціональним шляхом за оптимальних витрат фізичних та розумових сил [16]. Своєю чергою, професіоналізм зумовлюється рівнем професійної компетентності, що для фахівця є однією з найважливіших характеристик, і розглядається як інтегральна якість особистості, синтез професійної умілості та внутрішніх властивостей [27]. Вона базується на засадах практичних умінь і особистісних якостей, які зумовлюють готовність фахівця до виконання службових функцій. Тобто професійна компетентність містить у собі дві складові: особистісну (якості фахівця) та змістовно-діяльнісну (його кваліфікаційна характеристика). Тому професіоналізація фахівця, перш за все, має спрямовуватися на вдосконалювання і набуття нових знань, умінь творчо використовувати їх на практиці, формування здатності приймати обґрунтовані рішення у різних ситуаціях та на розвиток його професійно важливих якостей.

Важливо підкреслити, що майже всі вчені, які досліджують проблему професіоналізації фахівця, визнають, що професійний розвиток залежить насамперед від особливостей діяльності й індивідуальних можливостей конкретної людини. Із цього виходить, що процес професійного становлення є індивідуальним і неповторним для кожної людини. При цьому процес становлення професіонала складається з певних етапів й охоплює формування і розвиток ціннісно-змістовної й операційно-предметної сторони діяльності в їх взаємозв'язку, значущим складником яких є професійно важливі якості.

Таким чином, у ході професіоналізації відбувається професійне становлення суб'єкта, яке є частиною онтогенезу людини з початку формування її професійних намірів до закінчення активної професійної діяльності, а також рухом особистості у просторі й часі професійної праці.

Це індивідуалізований розвиток професійно значущих якостей і здібностей, професійних знань і вмінь, активне якісне перетворення особою свого внутрішнього світу, що приводить до принципово нового стану і способу життєдіяльності – творчої самореалізації в професії.

Вивчення психологічної літератури з проблеми професійного становлення особистості дало нам змогу встановити, що формування і розвиток професіоналізму пов'язані з певними умовами і чинниками, під якими розуміють значущі обставини, від яких залежать високий рівень професійного становлення, а також причини та рушійні сили професіоналізму. Їх можна поділити на три види: 1) об'єктивні, що виявляються як зовнішня заданість і пов'язані з реальною системою професійної діяльності; 2) суб'єктивні, що пов'язані з індивідуальними передумовами успішності професійної діяльності (мотиви, спрямованість, інтереси, компетентність тощо), де міра їх прояву пояснює суб'єктивні причини, які сприяють зростанню професіоналізму; 3) об'єктивно-суб'єктивні, що пов'язані з організацією професійного середовища, професіоналізмом суб'єктів процесу професіоналізації [27]. Наведені положення є важливими для цього дослідження, оскільки вони визначають орієнтацію у виявленні досліджуваних нами психолого-педагогічних умов удосконалення процесу професіоналізації слухачів магістратури НАНГУ за спеціалізацією “Морально-психологічне забезпечення діяльності військових частин та з'єднань НГУ” другого (магістерського) рівня вищої освіти.

Зрозуміло, що для встановлення зазначених психолого-педагогічних умов слід було поглиблено вивчити сучасний стан підготовки досліджуваних фахівців у НАНГУ і виявити основні проблеми процесу їх професіоналізації. Із цією метою було використано низку методів емпіричних досліджень, а також задіяно широку вибірку опитуваних осіб як носіїв важливої дослідницької інформації. Нами були проаналізовані: система професійного відбору кандидатів на навчання у магістратурі та умови професійної підготовки слухачів магістратури у НАНГУ; керівні документи, які визначають загальні вимоги щодо реалізації професійних завдань фахівцями органів по роботі з особовим складом на посадах оперативно-тактичного рівня та документи, які визначають зміст і порядок

підготовки зазначених фахівців у ВВНЗ; ступінь матеріально-технічної, методичної, кадрової, інформаційної забезпеченості цього процесу; відгуки на випускників магістратури щодо рівня сформованості їх професійної компетентності та існуючих проблем виконання професійних завдань на посадах за призначенням; погляди науково-педагогічних працівників і слухачів стосовно шляхів усунення основних проблем, які є на сьогодні у системі підготовки фахівців МПЗ в умовах реформування цього виду всебічного забезпечення діяльності гвардії та у практиці навчально-виховного процесу; результати проведеної діагностичної співбесіди (за авторською методикою) для оцінювання професійної спрямованості та деяких сторін професійної компетентності випускників магістратури НАНГУ 2018 та 2019 років за спеціалізацією “Морально-психологічне забезпечення діяльності військових частин та з’єднань НГУ” другого (магістерського) рівня вищої освіти.

При цьому як носіїв важливої дослідницької інформації нами було задіяно 76 осіб: 14 науково-педагогічних працівників, 8 посадових осіб Управління по роботі з особовим складом ГУ НГУ, органів по роботі з особовим складом НАНГУ та військових частин, у яких майбутні випускники магістратури проходили військову практику, а також 54 слухачів магістратури денної та заочної форм навчання.

Як показали результати дослідження, основні проблеми стратегічного рівня, які значною мірою визначають якість процесу професіоналізації досліджуваних фахівців, пов’язані з невизначеністю майбутнього органів по роботі з особовим складом та відсутністю чіткої концепції подальшої реалізації у силових структурах країни морально-психологічного забезпечення як одного з видів усебічного забезпечення діяльності військ. Нормативно-правова база діяльності органів, які реалізують МПЗ, представлена на цей час різноманітними, недостатньо між собою скоординованими та морально застарілими концепціями, що потребують суттєвого оновлення з урахуванням тенденцій взаємодії України з НАТО, зокрема це “Концепція виховної роботи у Збройних Силах та інших військових формуваннях України” (1998 р.), “Концепція гуманітарного і соціального розвитку у Збройних Силах України” (2004 р.), “Концепція морально-психологічного забезпечення підготовки та ведення операцій (бойових дій) Збройних Сил

України” (1999 р.) та ін. При цьому в умовах переходу на стандарти НАТО немає уніфікації щодо побудови та структури органів, які реалізують подібні органам МПЗ функції в арміях країн Альянсу. Вони мають суттєві національні відмінності.

Зазначене вище та організаційні трансформації структур МПЗ, які відбуваються з 1991 р., викликають у майбутніх фахівців МПЗ відчуття невпевненості у кар’єрних перспективах. Тому, перш за все, необхідно визначитися, у які структури і на які посади можуть потрапити майбутні фахівці після випуску з ВВНЗ, за якими спеціальностями та спеціалізаціями у подальшому їх необхідно готувати, які знання, навички та вміння вони повинні мати, які професійно важливі якості мають бути притаманними наведеній категорії фахівців.

Ще однією проблемою стратегічного рівня є недостатній рівень престижу диплома випускника магістратури другого (магістерського) рівня вищої освіти за зазначеною спеціальністю з огляду на перспективи розподілу після закінчення ВВНЗ на відповідні посади і подальше кар’єрне просування, що породжує дефіцит тих, хто бажає вступати на навчання до магістратури (особливо на денну форму). Також на цей час не реалізовано умови конкурентного навчального середовища, коли оперативно виявляють і відраховують осіб, які не мають достатньої базової підготовки для засвоєння змісту вищої військової освіти, посередньо навчаються у магістратурі, не проявляють особливого старання, не мають достатньої військово-професійної спрямованості і тому є потенційно не успішними фахівцями.

Ускладнює ситуацію і перманентне реформування системи вищої освіти, що спричиняє постійні зміни та перегляди показників професійної активності науково-педагогічних працівників (НПП), підходів до реалізації підвищення їх професійної кваліфікації, умов акредитації та ліцензування освітньо-професійних програм, а також зміни навчальних планів, програм навчальних дисциплін тощо. На практиці такі “вдосконалення” призводять до суттєвого зниження якості надання освітніх послуг слухачам через завантаженість НПП позаплановою роботою, формальне “паперове” доведення своєї професійної придатності та відволікання від процесу поліпшення змісту і методики викладання дисциплін.

За результатами проведених нами у

2018–2019 рр. опитувань випускників, які закінчили магістратуру за спеціалізацією “Морально-психологічне забезпечення діяльності військових частин та з’єднань НГУ” другого (магістерського) рівня вищої освіти, лише у 63 % серед них є чітко сформована професійна спрямованість на здійснення діяльності за спеціалізацією, а розподіл на посади органів по роботі з особовим складом відповідає їх особистим бажанням і є досить мотивованим.

Основними причинами такого стану справ опитані випускники вважають: низьку престижність і не досить позитивний імідж професійної діяльності досліджуваного військового фахівця (вказали 44 % респондентів); значну когнітивну й емоційну напруженість професії (відзначили 31 % опитаних); специфічні особливості й умови реалізації посадових обов’язків (засначили 28 % опитаних); уявлення про недостатню особисту професійну підготовленість, яка може означати виникнення різного роду загроз власному авторитету та статусу (вказали 19 % респондентів).

Для оцінювання найбільш важливих характеристик, які відображують професійну спрямованість та професійну компетентність випускників магістратури за вказаною спеціалізацією, використовувалася, як було зазначено раніше, методика діагностичної співбесіди за розробленою нами програмою. Ця методика дала змогу оцінювати досліджувані феномени за набором розроблених питань, які ставилися респондентам, та критеріальними варіантами наданих відповідей на рівнях: бажаний, припустимий, критичний. Результати

її використання щодо оцінки відповідних характеристик випускників магістратури наведено у табл. 1.

Наведені у табл. 1 і викладені вище дані проведених досліджень дають змогу зробити такі висновки.

1. Є недоліки щодо розвитку професійних компетентностей (особливо аутокомпетентності) значної частини випускників магістратури. Особливо, на наш погляд, негативною тенденцією є нечіткість їх професійних ціннісних орієнтацій.

2. У значної частини випускників встановлено недостатній рівень професійної мотивації, що є чинником, який значною мірою ускладнює процес їх професіоналізації на етапі самостійної професійної діяльності.

3. Виявлено низький рівень рефлексії своїх можливостей у 28 % випускників, що можна розглядати як чинник, який гальмує розвиток професійної мобільності і сприяє їх професійній стагнації у майбутньому. У 14 % випускників низький рівень сформованості комунікативних вмінь, що може у подальшому сприяти деформації їх комунікативної сфери.

4. Діагностовано наявність деструкції очікувань майже у п’ятої частини випускників, яка викликана незбігом професійної реальності з раніше сформованими уявленнями, що може стимулювати депресивні емоційні стани, розчарування у професії й ініціювати професійну переорієнтацію особистості.

5. Майже у третини випускників не зовсім чітко сформовані уявлення про шляхи їх професійного саморозвитку.

Т а б л и ц я 1

Результати оцінювання найбільш важливих характеристик, які відображують професійну спрямованість та професійну компетентність досліджуваних випускників магістратури за методикою діагностичної співбесіди

Оцінювана характеристика	Діагностований рівень сформованості, %		
	бажаний (Б)	припустимий (П)	критичний (К)
Професійні ціннісні орієнтації	38	49	13
Професійне цілевказання та проектування професійного зростання	30	34	36
Локус контролю у професійній діяльності	26	53	21
Професійне усвідомлення повноти змісту професійної діяльності та необхідних професійно важливих якостей для її здійснення	32	45	23
Професійна самооцінка	30	42	28
Професійні комунікативні вміння	33	53	14
Здатність до професійного саморозвитку	19	57	24

Отже, зазначені тенденції на фоні не досить вираженої професійної мотивації є значущими чинниками, які погіршують процес професійного становлення досліджуваних фахівців на етапі самостійної професійної діяльності, а за певних умов можуть стати пусковими механізмами розвитку професійних деформацій.

Доповнити уявлення про стан проблеми дало змогу використання комплексу емпіричних методів дослідження для виявлення недоліків, які обмежують успішність професіоналізації цих слухачів магістратури і пов'язані з особистісною складовою їх професійної компетентності. За допомогою узагальнення незалежних характеристик посадових осіб військових частин та з'єднань НГУ, до яких для подальшого проходження служби прибули випускники магістратури за спеціалізацією “Морально-психологічне забезпечення діяльності військових частин та з'єднань НГУ” другого (магістерського) рівня вищої освіти, використання методу експертних оцінок рівня умінь слухачів магістратури щодо проведення роботи з особовим складом і психологічної роботи під час проходження військової практики, вивчення документів, що стосуються аналізу й оцінювання виконання ними функціональних обов'язків, опитування НПП випускаючої кафедри оперативно-тактичного факультету НАНГУ, такими недоліками були визначені:

- недостатньо розвинений творчий підхід до розв'язання службових проблем;
- неналежний прояв наполегливості у встановленні ефективної управлінської взаємодії з відповідними посадовими особами та недостатнє володіння прийомами психолого-педагогічного впливу на підлеглих;
- недостатнє володіння засобами профілактики стресу, втомі, а також психологічного захисту особистості;
- недостатні вміння впливати на соціально-психологічний клімат у підлеглих підрозділах, раціонально використовувати владу.

Аналіз цих недоліків дав змогу виявити доцільні шляхи їх усунення під час конкретизації психолого-педагогічних умов удосконалення процесу професіоналізації досліджуваних слухачів магістратури.

Важливим для нашого дослідження було також проведення анкетування з метою визначення тих факторів, що негативно, на думку слухачів, впливали на успішність навчально-виховного процесу у ВВНЗ під час

їх навчання. Встановлені за результатами анкетування фактори наведено у табл. 2.

Як видно з поданих у цій таблиці результатів анкетування слухачів, більша частина вказаних факторів прямо або опосередковано пов'язана зі змістом і організацією їх професіоналізації та психологічного забезпечення цього процесу у ВВНЗ.

Отже, викладений дослідницький матеріал дає змогу конкретизувати наведені нижче психолого-педагогічні умови вдосконалення процесу професіоналізації слухачів магістратури НАНГУ за спеціалізацією “Морально-психологічне забезпечення діяльності військових частин та з'єднань НГУ”.

1. Визначеність на стратегічному рівні з майбутнім органів по роботі з особовим складом НГУ, концептуальною побудовою оновленої цілісної системи здійснення морально-психологічного впливу на особовий склад і, відповідно, визначеність чіткої й обґрунтованої системи професійних вимог до досліджуваного фахівця, а також усвідомленість ним цієї системи вимог.

2. Проведення ґрунтовного професіографічного дослідження діяльності фахівця, який здійснюватиме морально-психологічний вплив на особовий склад після реформування органів по роботі з особовим складом та розроблення його професіограми і психограми, на основі яких можливі більш якісна реалізація професійно-психологічного відбору кандидатів на навчання та процесу професіоналізації вказаних фахівців, а також конкретизація особистісної та змістовно-діяльнісної складових їх професійної компетентності.

3. Коригування навчально-виховного процесу у ВВНЗ щодо більш якісної практичної підготовки досліджуваних слухачів магістратури, усунення встановлених у ході нашого дослідження та зазначених вище недоліків, які негативно впливають на успішність процесу їх професіоналізації.

4. Створення оптимальної системи мотивації до професійного зростання слухачів магістратури, що включає реалізацію відповідних заходів на рівні НГУ, ВВНЗ, факультету та випускаючої кафедри.

5. Виявлення у результаті проведення відповідних наукових досліджень основних соціально-психологічних чинників, які впливають на процес професіоналізації

фахівців морально-психологічного забезпечення оперативно-тактичного рівня, та врахування їх у навчально-виховному процесі для забезпечення успішності професійного становлення зазначених слухачів магістратури.

6. Розроблення і реалізація якісної програми психологічного супроводу процесу професіоналізації досліджуваних слухачів магістратури та методики проведення психологічного моніторингу успішності цього процесу. Під психологічним супроводом

процесу професіоналізації слухачів магістратури розумітимемо комплекс психологічних заходів, спрямованих на дослідження, оцінювання і розвиток компонентів їх професійної компетентності, удосконалення навчальної діяльності, надання їм психологічної допомоги у разі виникнення психологічних проблем професійного зростання, а також на оптимізацію умов професіоналізації.

Т а б л и ц я 2

Результати анкетування слухачів магістратури щодо виявлення факторів, які найбільш негативно впливали на успішність навчально-виховного процесу у ВВНЗ

Фактор, який найбільш негативно впливав на успішність навчально-виховного процесу	Кількість опитаних осіб, які його вказали, %
Зниження якості військової практики через недостатню інформаційну, матеріально-технічну та методичну забезпеченість її проведення у військових частинах, неуккомплектованість посад органів МПЗ кваліфікованими фахівцями, які могли б бути кураторами груп практикантів	76
Недостатньою мірою у змісті навчальних дисциплін реалізується формування відповідних потребам практики МПЗ умінь здійснення педагогічного впливу на підлеглих та психокорекційної роботи з ними, використання комунікативних технік, проведення психологічної регуляції станів підлеглих і саморегуляції	59
Недостатній рівень надання психологічної допомоги слухачам магістратури щодо їх адаптації до умов професіоналізації у ВВНЗ, вирішення навчальних та особистих проблем	54
Недосконала система професійного відбору кандидатів на навчання у магістратурі за спеціалізацією та мотивації слухачів до досягнення професійної успішності	46
Недостатнє психологічне забезпечення процесу професіоналізації слухачів магістратури (у першу чергу – відсутність комплексного та системного психологічного супроводу процесу їх професіоналізації)	41

Висновки

1. Проведене дослідження дало змогу конкретизувати сутність та зміст професіоналізації фахівця як процесу професійного становлення суб'єкта праці, яке є частиною онтогенезу людини з початку формування її професійних намірів до закінчення активної професійної діяльності, а також рухом особистості у просторі й часі професійної праці. Це індивідуалізований розвиток професійно значущих якостей і здібностей, професійних знань і вмінь, активне якісне перетворення особою свого внутрішнього світу, що приводить до принципово нового стану і способу життєдіяльності – творчої самореалізації в професії. Професійний розвиток залежить від особливостей діяльності, індивідуальних можливостей конкретної особистості та умов професіоналізації.

2. Для встановлення психолого-педагогічних умов вдосконалення процесу професіоналізації слухачів магістратури НАНГУ за спеціалізацією “Морально-психологічне забезпечення діяльності військових частин та з'єднань НГУ” було проведено поглиблене вивчення сучасного стану підготовки досліджуваних фахівців у нашому ВВНЗ і виявлено основні проблеми процесу їх професіоналізації за допомогою використання доцільних методів емпіричних досліджень.

3. Обґрунтовані за результатами проведених досліджень психолого-педагогічні умови вдосконалення процесу професіоналізації досліджуваних слухачів магістратури НАНГУ, що вперше подані у систематизованому і цілісному вигляді, є підґрунтям для здійснення актуальних інновацій у контексті реформування морально-психологічного забезпечення діяльності формувань НГУ і переходу на стандарти НАТО.

Перспективним напрямком подальших досліджень є визначення соціально-психологічних детермінант, критеріїв та показників, які визначають динаміку професійного розвитку фахівця МПЗ.

Перелік джерел посилання

1. Говорун Т. В. Професійна освіта та кар'єра в прикладних соціально-психологічних дослідженнях. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2009. № 6 (14). URL: <http://www.ime.edu.ua/net/em.html> (дата звернення: 19.12.2019).

2. Кокун О. М. Психологія професійного становлення : монографія. Київ : Інформ.-аналіт. агентство, 2012. 200 с.

3. Кривоконь Н. І. Соціально-психологічні чинники професійної самоідентифікації фахівців системи захисту населення : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.05. Київ, 2002. 20 с.

4. Максименко С. Д., Осьодло В. І. Структура та особистісні детермінанти професійної самореалізації суб'єкта. *Проблеми сучасної психології* / за ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. Вип. 8. С. 3–19.

5. Москаленко В. В., Зеленська Т. А. Соціально-психологічні особливості самоідентифікації особистості в системі ступеневої освітньої підготовки. *Соціальна психологія*. 2011. № 1. С. 111–123.

6. Сич В. М. Зміст та особливості розвитку професійної свідомості майбутнього психолога в процесі навчання у ВНЗ. *Проблеми сучасної психології* / за ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2012. Вип. 18. С. 718–727.

7. Чепелева Н. В., Пов'якель Н. І. Теоретичне обґрунтування моделі особистості практичного психолога. *Психологія*. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 1998. Вип. 3. С. 35–41.

8. Желаго А. М. Соціально-психологічні детермінанти професійного становлення командира підрозділу внутрішніх військ з конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.09. Харків, 2014. 226 с.

9. Євсюков О. Ф. Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх офіцерів у навчальному процесі вищого військового навчального закладу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2009. 172 с.

10. Коба О. В. Професійна компетентність офіцера внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ України як предмет педагогічного дослідження. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького*. Хмельницький : ДПСУ, 2010. № 54. С. 56–60.

11. Маслій О. М. Компоненти, критерії, показники та рівні сформованості готовності до професійної діяльності майбутніх офіцерів тилу. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького*. Хмельницький : ДПСУ, 2010. № 54. С. 74–78.

12. Мацишин М. О. Педагогічна технологія професійного становлення майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2007. 20 с.
13. Ржевський Г. М. Психологічні особливості професійного становлення молодших командирів військової служби за контрактом : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.09. Київ, 2009. 20 с.
14. Бесчастный В. Н., Лефтеров В. А., Литвинова Г. А. Психология эффективного руководителя ОВД : науч.-практ. пособие. Донецк : Донец. юрид. ин-т МВД при ДонНУ, 2005. 192 с.
15. Махлай О. М. Психологічні умови розвитку пізнавальної сфери офіцерів оперативно-розшукових підрозділів Державної прикордонної служби України : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.09. Хмельницький, 2007. 189 с.
16. Пасічник В. І. Психологічні особливості ефективної управлінської діяльності керівників груп авіаційних фахівців (на прикладі підрозділів інженерно-авіаційного забезпечення) : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.09. Харків, 2004. 216 с.
17. Приходько І. І. Професійний психологічний відбір майбутніх офіцерів внутрішніх військ МВС України : монографія. Харків : Акад. ВВ МВС України, 2008. 190 с.
18. Сафін О. Д., Сідак В. С. Психолого-акмеологічні основи професійного та особистісного самовдосконалення співробітників правоохоронних органів України : монографія. Київ : НА СБ України, 2004. 78 с.
19. Стасюк В. В. Військова психологія видорожової діяльності : підручник [для слухачів та студ. вищ. навч. закл.]. Київ : Золоті ворота, 2012. 458 с.
20. Расколько Н. И. Закономерности профессионального становления курсантов в военно-учебной деятельности : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.03. Ярославль, 2009. 20 с.
21. Товма М. І. Психологічні умови формування професійних якостей майбутніх командирів спеціальних підрозділів у процесі професіоналізації (на прикладі підрозділів з охорони дипломатичних представництв та консульських установ іноземних держав) : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.09. Харків, 2010. 193 с.
22. Троц А. С. Динаміка самовдосконалення майбутнього офіцера у вищому військовому навчальному закладі : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Одеса, 2003. 23 с.
23. Бодров В. А. Психология профессиональной деятельности. Теоретические и прикладные проблемы. Москва : Ин-т психологии РАН, 2006. 623 с.
24. Зеер Э. Ф. Психология профессий : учеб. пособие [для студ. вузов]. Москва : Акад. проект ; Екатеринбург : Деловая книга, 2003. 336 с.
25. Поваренков Ю. П. Психологическая концепция профессионального становления личности. *Звезды ярославской психологии* / под ред. В. В. Козлова. Ярославль : Яр. ГУ, 2000. С. 195–218.
26. Шадриков В. Д. Ментальное развитие человека. Москва : Аспект-Пресс, 2007. 284 с.
27. Траверсе Т. М. Психологія праці : навч.-метод. посіб. Київ : Ін-т післядиплом. освіти КНУ ім. Тараса Шевченка, 2004. 116 с.
28. Дьяченко М. И., Кандыбович Л. А. Психологический словарь-справочник. Минск : Харвест, 2001. 76 с.

Стаття надійшла до редакції 21.01.2020 р.

УДК 159.9:658.311.44

В. И. Пасичник, С. В. Бєлай, А. М. Керницкий

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ПРОЦЕССА ПРОФЕССИОНАЛИЗАЦИИ СЛУШАТЕЛЕЙ МАГИСТРАТУРЫ НАЦИОНАЛЬНОЙ АКАДЕМИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ГВАРДИИ УКРАИНЫ

Приведены результаты теоретических и эмпирических исследований особенностей процесса профессионализации слушателей магистратуры Национальной академии Национальной гвардии Украины по специальности “Морально-психологическое обеспечение деятельности воинских частей и соединений Национальной гвардии Украины” второго (магистерского) уровня высшего образования, направленных на оценку условий и выявление основных проблем их профессионального становления. На основании результатов проведенных исследований обоснованы психолого-педагогические условия усовершенствования процесса профессионализации указанных слушателей магистратуры.

Ключевые слова: профессиональная деятельность, профессионализация, профессиональное становление, профессиональная компетентность, психолого-педагогические условия усовершенствования процесса профессионализации.

UDC 159.9:658.311.44

V. Pasichnyk, S. Bielai, O. Kernickii

**PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS OF IMPROVEMENT
OF PROFESSIONALISATION PROCESSES OF MASTER'S DEGREE STUDENTS
OF NATIONAL ACADEMY OF THE NATIONAL GUARD OF UKRAINE**

The article presents the results of theoretical and empirical studies of the peculiarities of the process of professionalization of Master degree students of the National Academy of the National Guard of Ukraine in the specialization "Moral and psychological support of the activity of military units and connections of the National Guard of Ukraine" of the second (Master's) level of higher education. Based on the results of the theoretical research, the relevance of revealing the psychological and pedagogical conditions for improving the professionalization of the studied Master's degree students is substantiated, the essence and content of professionalization of the specialist as a process of professional formation of the subject of labor, part of the ontogeny of a person from the beginning of the formation of his professional activity are determined. As well as the movement of the individual in the space and time of professional work. It is established that professionalization is the individual development of professionally significant qualities and abilities, professional knowledge and skills, active qualitative transformation of the person of his inner world, which leads to a fundamentally new state and way of life - creative self-realization in the profession. Professional development depends on the features of the activity, the individual capabilities of a particular personality and the conditions of professionalization.

The results of the empirical researches on the evaluation of the current state of professional training of Master's degree students at NAU and the main existing problems of the process of their professionalization are revealed.

According to the results of the researches, the psychological and pedagogical conditions for improving the process of professionalization of the mentioned Master's degree students, which are first presented in a systematic and holistic form, are substantiated. They are the basis for the implementation of current innovations in the context of reforming the moral and psychological support of the activities of NSU formations and the transition to NATO standards.

Keywords: professional activity, professionalization, professional formation, professional competence, psychological and pedagogical conditions for improving the process of professionalization.

Пасічник Володимир Іванович – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри військово-соціального та психологічного забезпечення Національної академії Національної гвардії України

<https://orcid.org/0000-0002-4094-049X>

Бєлай Сергій Вікторович – доктор наук з державного управління, професор, начальник кафедри військово-соціального та психологічного забезпечення Національної академії Національної гвардії України

<https://orcid.org/0000-0002-0841-9522>

Керницький Олександр Михайлович – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри військово-соціального та психологічного забезпечення Національної академії Національної гвардії України

<https://orcid.org/0000-0002-9067-3846>